

Térképek a magyar sajtóban

Motto: „... nekem a térkép a tökéletes realizmus. Minden rajta van, ami lényeges, és semmi, ami lényegtelen, esetleges. Feltétele a legteljesebb pontosság, szabatoság, félreérthetetlenek és félremagyarázhatatlannak kell lennie: a műfaj nem tűri meg a homályt, zavart, gőzös irracionalizmust. A legegánsabbban szűkszavú közlés, bőven hagy a képzeletnek, erősen számít a fantáziára. Arányos, gazdaságos, kis helyre sokat sűrít, s noha szenttelen és megvesztegethetetlenül tárgyilagos, szárazsága csupán formai, az élet lüktet tündöklő színeiben, a táj és benne az emberi mű. A legszilárdabb, kikezdhetetlen igazság, s mivel a változót, a mulandót rögzíti, nem fog rajta az idő. Azt szeretném – elérhetetlen cél – hogy amit írok, olyan legyen, mint a térkép.”
(Karinthy Ferenc: A térkép dicsérete)

A sajtó fejlődése során nemcsak a sajtófotó fejlődött kiugróan az elmúlt évtizedek során, hanem más, a szöveget kísérő illusztrációk is. Ezek fejlődése persze nem oly látványos, és a sajtófotóval ellentétben az átlagembernek ezek jelenléte alig szembetűnő, a médiakutatók által pedig periferikusan vizsgált a terület. Jelen dolgozatomban a sajtó szövegét kísérő (olykor helyettesítő) illusztrációk közül a térképeket, illetve a térképszerű ábrázolásokat vizsgálom meg.

Történeti kitekintés

A magyar sajtótérképek történeti áttekintése azt mutatja, hogy a nyomda-technika fejlődésével egyre nagyobb számban jelentek meg a térképek a sajtóban. Azt azonban kevesen gondolnák, hogy már a magyar sajtó megszületésének idején is találkozhatunk velük. Görög Demeter³⁹ újságíró és kartográfus a XVIII. század végén már újságok számára készített térképeket fő

³⁹ Görög Demeter: jogász, újságíró, kartográfus (1760. november 4., Hajdúdorog – 1833. Szeptember 5., Bécs) Tanítványaival sokat utazott, közben térképeket gyűjtött, helyszíni vázlatokat készített. Esterházy herceg szolgálatában valóságos térképészeti műhelyt rendezett be, rajzolókat, rézmetszőket foglalkoztatott. 1802-1811 között 60 megyei térkép készült el: a mű címe Magyar Atlas volt. Görög Demeter 1831-ben az MTA tagja lett. In: Magyar Utazók Lexikona (szerkesztette Balázs Dénes), Panoráma, Bp., 1993 p.142

segítőjével, Kerekes Sámuellel. Egyébként mindketten az 1789-ben indult bécsi Magyar Hírmondó szerkesztették és a magyar sajtótörténetben nagy valószínűséggel ők voltak az elsők, akik rézmetszők és betűmetszők segítségével az újság híreinek illusztrálása céljából metszeteket és térképeket készítettek és mellékeltek a laphoz (Kókay: é. n.: 38). Ezt a gyakorlatot folytatja Kultsár István, az 1806-ban indult Hazai Tudósítások címmel indított újság szerkesztője. (Az ő személye abból a szempontból különleges, hogy Kultsár volt az újságszerkesztők közül az első, aki tiszteletdíjat fizetett a költőknek.) Lapja jövedelmét könyvek kiadására, valamint – ami vizsgálódásunk szempontjából fontos – térképek készítésére használta fel, követve Görög Demeterék korábbi példáját (Kókay é. n. 50).

A több mint 200 évvel ezelőtt induló újságok tehát már használtak térképet. Igazán gyakorivá azonban csak a XX. század folyamán vált a cikkek térképekkel való illusztrálása. Az első szervezett rendszert, mely adatok és információk gyűjtésével és azok tematikus térképeken történő bemutatásával foglalkozott, egy emigráns magyar térképész-kartográfus hozta létre *Rosza* néven, ez 1920-tól 1922-ig működött Bécsben. A térképek, melyet az ügynökség létrehozott, elsősorban az államhatárok változásaira és ezeknek békeegyezményekre vonatkozó hatásaikra koncentráltak. Ennek az időszaknak a vizsgálata nem végezhető el azonban a nagy magyar térképész, Radó Sándor⁴⁰ neve nélkül. Az ő meggyőződése az volt, hogy a sajtó híreit nehéz megérteni és megjegyezni, ha az események helyszíneit nem tudjuk térben elhelyezni (Papp-Váry 1998: 229). Radó már 1927-ben, 28 éves korában megalapította a *Pressegeographie* (Sajtófldrajz) sajtóügynökséget, majd később Svájcban a *Geopress* – avégett, hogy a legkülönfélébb lapok magyarázó térképekkel illusztrálhassák világpolitikai tárgyú írásait (D. Gy. 1999: 8). Ez a második világháború végéig működött.

A következő jelentős lépés a sajtótérképek fejlődésében Magyarországon az 1960-as évek közepén történt. Ekkor egy különleges kiadványt is alapítottak Budapesten (Kaszai-Gercsák 2000). A neve *Cartactual* volt, 1965-ben hozták létre, azzal, hogy friss térkép-információval támogassa a nemzetközi ügynökségeket. Kezdetben négy alkalommal jelent meg, főszerkesztője Radó professzor volt. A későbbiekben egy kéthavonta megjelenő periodiká-

⁴⁰ Radó Sándor (1899–1981) térképész, hírszerző, a *Dóra jelenti* című visszaemlékezés-kötet írója. Az Állami Földügyi és Térképészeti Hivatal főosztályvezetője volt, és oroszlanrészbe volt abban, hogy az akkori szocialista országok közül először Magyarországon jelent meg Nemzeti Atlasz, valamint hogy a világon elsőként Magyarország készített olyan egységes felépítésű, ábrázolásmódú és kivitelű regionális atlaszt, amelyik egyidejű statisztikai adatfelvételre támaszkodott. Az ő javaslata alapján és tevékeny közreműködésével készült el 1964 és 1976 között a világon a legelső részletes, 1:2500000 léptékű, méterrendszerű Föld-térkép.

vá vált és fokozatosan növekedett méretben és fejlődött megjelenésében (színek száma, megjelenési nyelvek, bibliográfiai információs kiegészítők). A Cartactual információkat gyűjtött az új térképi elemekről (autópályák, víztározók, vasutak, stb.) valamint a földrajzi változásokról (új nevek, új adminisztratív egységek, stb.) a világ minden tájáról. Ezek a térképek előfizetéses alapon kerültek a térképkiadókhöz, könyvtárakhoz, egyetemi tanszékekhez, valamint érdeklődő emberekhez a világ minden táján egészen az 1990-es évek elejéig. A Cartactual utolsó éveiben (főszerkesztője Csáti Ernő volt) a Nemzetközi Kartográfiai Társulás (International Cartographic Association, ICA) támogatásával készült. A Cartactual különleges professzionális kiadvány volt a maga 25 éves megjelenése során.

A Cartactualon kívül létrehoztak egy szolgálatot is, mely cég már sokkal érdekesebb kutatásunk szempontjából, azaz a sajtó perspektívájából nézve. A céget, mely egy térképészeti ügynökség volt és a **Terra** nevet viselte, 1966-ban alapították azzal a céllal, hogy rövid határidővel földrajzi és politikai térképeket készítsen a magyarországi napi sajtó számára, ill. többszínű „insert” térképekkel lássa el a fejlődő tévéműsorokat. Suara Róbert és stábja térképek százait készítette el évente, segítve a változó világ megértését (Kaszai–Gercsák 2000:2). Ezzel szemben, más forrás szerint 1957. február 26-án alapították meg a Terra országos térképszolgálatát, amely a legfrissebb híreket közölte térkép formájában. A kezdeményezés régiókban egyedülálló volt (Csáti-Suara 1998: 199–200). Az első évben a *Nemzetközi Szemle* és a *Világesemények dióhéjban* c. újságok, valamint néhány napilap fekete-fehérben közölte a térképszolgálat anyagait, főként a politikai világesemények illusztrálására. Az 1957-es évben összesen 150 térképet publikált a Terra, valamennyit személyesen Radó professzor és munkatársai készítettek – túlórában. 1958-ban már az összes budapesti napilap igényelte a szolgáltatást, a 19 megyei lap pedig heti rendszerességgel fizetett elő. Ez általában féloldalsnyi magyarázatot és nyomdakész térképet jelentett. 1963 körül elkészültek az első export-térképek az akkori NDK havilapjainak, 1964-ben pedig színes térképsorozatok magyarországi kirándulóhelyekről szlovák nyelven egy pozsonyi hetilap számára. Egyébként az összes Terra-térkép teljes mértékben manuális módszerrel készült tisztázati rajzként. A rajzolóknak közül kiemelendő Száva Nándor neve, aki bármikor, még hétvégeken is vállalta, hogy a budapesti napilapok számára akár órák alatt is elkészítse a sürgős tisztázati rajzokat. Évente 300-350 darab térkép készült, kb. 50 hasonló tartalmú térképet osztottak szét a megyei lapoknak. 1957 és 1965 között több mint 3000 térképet készítettek. 1966-tól a Terra Szolgálat tovább fejlődött. Külön csoport szerkesztette a térképeket a televízió számára. Ez technikai, módszertani problémákat vetett fel, például ki kellett küszöbölni a képernyő ún. párnahatását. 1974-től 1978-ig – fokozódó gazdasági nehézségek köze-

pette – Gárdonyi Péter volt a Terra-csoport vezetője. A napilapoktól egyre kevesebb megrendelés érkezett, 1980-tól pedig ezeket a térképeket – csökkenő anyagi lehetőségeik miatt – a napilapok szerkesztőségei már maguk állították elő. 1988. január elsejével a heti Terra-szolgáltatást is leállították (Csáti-Suara 1998:200).

Az 1980-as évek végi, 1990-es évek eleji politikai és gazdasági változásai tehát a sajtókartográfia területén is jelentős változásokat, átalakulásokat hoztak. Finanszírozási okok miatt megszűnt a Terra és a Cartactual, az addigi állami tulajdonú sajtótermékeket privatizálták. Továbbra is jelentek meg térképek a napisajtóban, azonban a színvonal jelentős mértékben visszaesett.

Hogy mennyire, részben ez is tárgya vizsgálatomnak, de ezen kívül még számos kérdésre keresem a választ. Mennyi és milyen térkép jelenik meg a magyar sajtóban (napilapok, hetilapok, tévéműsorok, internet), melyik lap hányszor közöl havonta szöveges cikkeit kiegészítő térképet? A lapokban megjelenő ábrák, diagramok hány százaléka térkép? Kiterjedne a vizsgálat a lapokban közölt térképek minőségére és pontosságára is, valamint az itt használt speciális jelek használatára is (Pl. a koszovói bombázáskor a repülőgép jelével ábrázolták a bombázások helyeit, ellentétben a „normál” térképekkel, ahol ez 99%-ban repülőteret jelent) használatára is. A vizsgálat során választ keresnék arra is, hogy a lapokban közölt térképek mennyire egészítik ki és mennyire segítik a szöveges részt, egyáltalán, hogy térkép nélkül meg tudnánk-e érteni az adott írást, vagy esetleg egy térkép közlése hosszúhosszú mondatok leírásától és magyarázatától mentesítené az írást. Vizsgálom azt is, hogy milyen esetekben milyen térképeket közöl a lap, azt, hogy csak jeleket vagy csak névanyagot használ e a térkép. Vizsgálom a térképeket kommunikációs szempontokból is: egy általánosan művelt (földrajzot tanult, érettségizett) újságolvasó mennyi földrajzi nevet ismer(het) a térképen közöltekből (ez lemérhető a gimnáziumi atlasz esetleg az általános földrajzi világtalaszban szereplő névanyaggal való összehasonlítással). Vizsgálom azt is, hogy milyen témák mellé milyen gyakran kerül térkép a tömegkommunikációban, több-e a háborús konfliktusok területeit bemutató térkép? Sőt azt is, hogy mely területeket mutatja be térképen leggyakrabban a média a vizsgált időszakban (Barna 1999)?

A mai sajtóban megjelenő térképek vizsgálata

Az alábbiakban egy rövid elemzést szeretnék adni a magyar sajtóban 2001. május 28-tól június 9-ig terjedő két hétben megjelent térképekről. Azért hangsúlyozom ezt a konkrét dátumot, mert mindenképpen szeretném világossá tenni, hogy az alábbiakban nem egy szisztematikus kutatás summázatát kívánom közölni, céloom pusztán az, hogy pillanatképet adjak az

aktuális sajtótérkép-helyzetről. Természetesen nem állítom, hogy egy ilyen „pillanatfelvétel” tükrözi a totális képet, hiszen egy adott pillanatban számos esetleges momentum is szerephez juthat. Mindamellet úgy érzem, jó néhány itt elemzett motívum tendenciózusnak s mindenképpen tanulságosnak tekinthető.

A vizsgálatban négy országos napilap (Népszabadság, Magyar Nemzet, Blikk, Metro), egy megyei lap (Heves Megyei Hírlap, Eger), és két hetilap (HVG, Heti Válasz) szerepelt.

Általános körkép: Az első benyomás csalóka; a vizsgálat első napján csak egy napilap közölt térképet, ami azt az előfeltevést látszott igazolni, hogy a magyar sajtótermékekben nagyon ritkán jelenik meg ilyen jellegű ábrázolás. Később ez persze módosult, a vizsgált lapokban két hét alatt összesen 26 térkép látott napvilágot. Ebbe nem vettem bele a minden nap megjelenő, az időjárás-jelentést illusztráló ábrákat, bár egy rövid elemzést előljáróban az is megér.

Időjárási térképek: Az öt napilap közül időjárási térkép kivétel nélkül mind az ötben minden nap megjelenik.

A *Népszabadság* időjárás-jelentése tartalmaz egy Európa- és egy Magyarország-térképet. Az Európa-térkép bejelöli az országhatárokat, de névrajzot⁴¹ nem tartalmaz, csak az időjárási frontok vonalát, illetve a napsütéses és felhős helyeket. Az alatta elhelyezkedő Magyarország térképen ezzel szemben már hat helyen a várható hőmérsékletet mutató számokat is feltüntették, más névrajz ezen sem szerepel. Be van jelölve viszont a Rába, a Duna, a Tisza, a Körösök, a Maros folyó és a Balaton.

A *Népszabadság* kettőjével szemben a *Magyar Nemzet* már csak egy időjárási térképet közöl: a Kárpát-medencéjét. Ezen a térképen már névrajz is szerepel. A következő városok láthatók a térképen: Budapest, Pozsony, Zágráb, Pécs, Újvidék, Belgrád, Debrecen, Kolozsvár, Brassó és Temesvár. A térkép nem önálló alkotás, egy iskolai atlasz Közép-Európát ábrázoló részét kifotózták és átdolgozták. Így fordulhatott elő a sok és csonka névrajz (zárójelben a lemaradt részek), melyre néhány példa: (Salz)burg, (Trie)szt, Ha(vasal)föld, Felvid(ék), Kisa(lföld), stb. A térkép kilenc helyen jelöli a borulás mértékét (napocska jel előtt kisebb vagy nagyobb felhő) és hat helyen a hőmérsékleti adatokat.

A *Blikk* bulvárlaphoz méltóan mindössze 2x4 centiméteres Magyarország-„térképet” közöl, vastag kék Duna- és Tisza-vonallal, három nap-felhő jellel és három hőmérsékleti adattal. Igaz, a kiadásnak megfelelően Kelet-

⁴¹ Névrajzot a térképen szereplő összes írás (név, szám és magyarázó szöveg) együttesen alkotja.(vö. Unger 1992:111)

Magyarországot még egyszer kinagyítja, s ezen már közli Budapest, Miskolc, Nyíregyháza, Szeged és Kecskemét városok helyét is, igen pontatlanul.

A *Metro* szintén hoz Európa-térképet, sokkal kisebbet, mint a Népszabadság, országhatárok sincsenek rajta, helyette azonban légnyomásadatokat, illetve a ciklonok (Alacsony, Magas) milyenségét is jelzi. A Magyarországot mutató időjárási térképén pedig Győr, Miskolc, Békéscsaba, Budapest és Pécs városok szerepelnek. Egyébként összességében jellemző ez a következetlenség a magyar sajtótérképekre: ha Miskolc és Pécs szerepel, Debrecen és Szeged miért nem, illetve ha Békéscsaba igen, akkor a többi megyei jogú város (pl. Szolnok, Kecskemét, Eger vagy Salgótarján) miért nem?

A *Heves Megyei Hírlap* természetesen Heves megye körvonalát adja időjárási térképének keretéül, benne a hat város (Hatvan, Heves, Füzesabony, Gyöngyös, Pétervására és Eger) nagyon pontatlan helyével.

Végezetül egy adalék: Edmond Halley (1656–1742) angol matematikus és csillagász 1686-ban a passzázszelekről a *Philosophical Transactions*-ban, a londoni Royal Society folyóiratában megjelentetett cikke mellékleteként közölte a világ első, nyomtatott meteorológiai térképét (Klinghammer-Török 1995:150).

1. térkép: A vizsgált időszak első térképe a Népszabadság (2001. május 28.) második oldalának Külpolitika rovatában látott napvilágot, s a Két pokolgép Jeruzsálemben című írást egészíti ki. A kisebb, áttekintő térkép Izrael és Ciszjordánia, illetve Tel-Aviv és Jeruzsálem elhelyezkedését mutatja. A nagyobb (9x5 centiméteres) térkép pedig Jeruzsálem úthálózatát a két robbantás helyszínével. Ezenkívül csak az 1949 áprilisa és 1967 júniusa közötti tűzszüneti vonalt illetve az Óvárost tünteti fel, semmi más zavaró információt. A a Reuters hírügynökség készítette térkép tartalmaz méretarányt.

2. térkép: Május 29-én a Magyar Nemzet térképszerű ábrázolást közöl Budapest közlekedési övezeteinek szabályozásáról, a Fővárosi Közgyűlés üléséről szóló cikkének illusztrálásaként. A térkép Budapest közigazgatási körvonalán kívül csak a különböző közlekedési övezetek elhelyezkedését mutatja, mindenféle névrajz nélkül.

3. Ugyanezen a napon a Népszabadság az angliai ázsiaiak-fehérek összecsapásokról szóló cikke mellé helyezett el térképeket: egy kisebb térkép Manchester városának elhelyezkedését mutatja Nagy-Britannián belül, a Manchester térképen pedig csak az összecsapások helyszínét mutatja egy láng-jellel. A térképet a Reuters készítette.

4. Május 30-án a Népszabadság még a Külpolitika rovatokban is ritkán szereplő országról, a Közép-afrikai Köztársaság fővárosáról, Banguiról írt. Először egy minitérképen mutatja az ország elhelyezkedését Afrikán belül, a második minitérképen a főváros elhelyezkedését az országon belül. A főtérkép Bangui utcahálózatát ábrázolja, ezen belül csak a repülőtér (szokványos

repülőtér-jellel), a Kongó folyó, az elnöki palota és az elnöki rezidencia van feltüntetve. A térkép nagyban segíti a cikk megértését, hiszen sokkal jobban el tudjuk helyezni az eseményeket. („A lázadó katonák ellenőrzik a főváros déli részét, míg a kormányhű erők az északit”). A térképet a Reuters készítette.

5. A Népszabadság ezen száma tartalmaz egy másik térképet is. A rep-térfejlesztési tervekről szóló nagyobb íráshoz egy Magyarország-térképet mellékelnek. A megyehatárokat is mutató alaptérképre csak az összeállításban szereplő repülőterek (Szombathely, Pécs-Pogány, Szentkirályszabadja, Börgönd, Debrecen) kerültek fel. A Népszabadság-grafikaként jelzett térkép-re díszítésül egy repülőgép rajzát közli.

6. Május 30-án még egy érdekes, s talán egyre gyakoribb térkép-vázlatra bukkanhatott az újságolvasó: a Metro című lap egész kolumnás hirdetésének részeként Debrecen egy utcaterkép-részlete látható (minden út neve feltüntetve!). A térkép a Plus Élelmiszer Diszkont helyét mutatja.

7. A május 31-i napon egyetlen vizsgált lapban sem jelent meg térkép, június 1-jén, pénteken viszont három is: mindhárom a Népszabadságban. A napilap címlapján az eddigi legjobb és legrészletesebben kidolgozott térképpel indít, mely a magyar turisták számára vízummal látogatható európai országokat ábrázolja. Népszabadság-grafika.

8. Az újság második oldalán is egy térkép segíti a világ dolgaiban eligazodni akaró újságolvasót: az Indonéziához tartozó Jáva szigetén két városban (Pasuran, Situbondo) a rendőrök tüzet nyitottak a tüntetőkre. E két várost (illetve a fővároshoz, Jakartához való viszonyukat mutatja a Reuters méretarányal is rendelkező térképe. Összevetés: a két város megtalálható a Földrajzi Világtlasz lapjain is.

9. A Világtükör rovatban egy ma már történelmi atlaszokba illő térképet közöl a lap az Afganisztán a vászonfal mögött című cikkhez: ez a francia Le Monde-ből átvett térkép Afganisztánt és azon belül a tálib ellenőrzés alatt álló területeket tünteti fel, illetve négy afgán várost: Kandahárt, Kabult, Kunduzt és Mazári Sharifet. A térkép nem feltétlenül segíti a cikk olvasását, következetlenül nem tünteti fel pl. Herat városát és a cikkben is szereplő (a Buddha-szobrok lerombolásáról elhíresült) Bamijan városát.

10. Június 2-án három napilap is közöl egy-egy térképet. A Blikk ötödik oldalán egy autópályáról készült fotó közepébe helyeztek el egy, az M7-es autópályáról és annak eltereléseiről, csomópontjairól készült térképet, mely sok-sok szöveg megírásától mentesítette a lapot. Gyorsan áttekinthető, s ami a legfontosabb: megdölni látszik az az előfeltevés, miszerint csak az elemző hetilapok közölnek térképeket, az ún. bulvárlapok, mint a Blikk pedig nem.

11. Ugyanezen a napon a Magyar Nemzet nyolcadik oldalán egy igen részletes Csehország-térképet közöl a temelíni atomerőmű-baleset kapcsán. Az MTI-től átvett, méretaránytal is rendelkező térkép Temelínen kívül (talán fölöslegesen) 22 cseh város helyét is bejelöli, valamint folyókat is, s ami a legérdekesebb, erősszürke árnyékolással a hegyek körvonalait berajzolja. Valószínűsíthető, hogy az újságokban megjelenőkhöz képest jó színvonalú térkép eredetileg nem erre a célra készült!

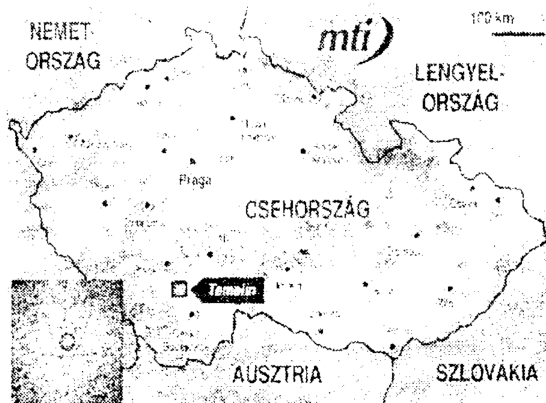
Atomerőmű-baleset Temelínben

Változásokra várnak a cseh közszolgálati televízióban ...

© Magyar MTI-fotóarchívum

Egyéb hírek a Fülöp-szigeteken
 A Temelín Atomerőmű balesetéről a németországi népszerű televíziós műsorban a cseh város helyét is bejelöli, valamint folyókat is, s ami a legérdekesebb, erősszürke árnyékolással a hegyek körvonalait berajzolja. Valószínűsíthető, hogy az újságokban megjelenőkhöz képest jó színvonalú térkép eredetileg nem erre a célra készült!

A baleset után a csehországi lakosság a németországi népszerű televíziós műsorban a cseh város helyét is bejelöli, valamint folyókat is, s ami a legérdekesebb, erősszürke árnyékolással a hegyek körvonalait berajzolja. Valószínűsíthető, hogy az újságokban megjelenőkhöz képest jó színvonalú térkép eredetileg nem erre a célra készült!

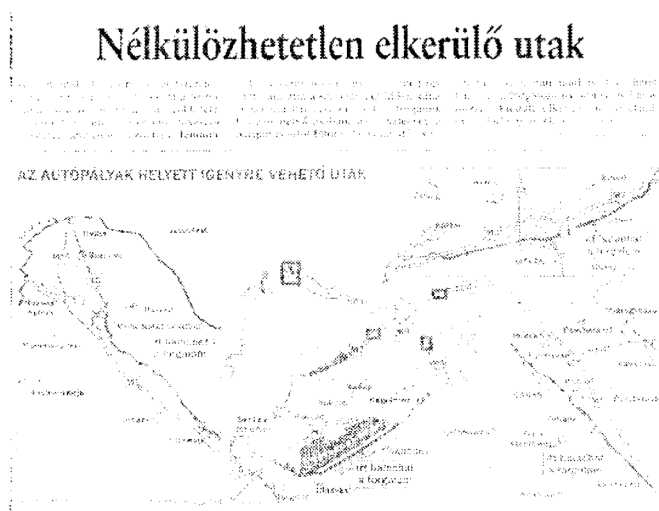
12. Június 2-án a Népszabadság a Fülöp-szigeteket ábrázoló Reuters-térképpel segíti olvasóit, hogy a túsdráma helyszíneit (Palawan-sziget és Basilan-sziget) azonosítani tudják. A méretarányos térkép feltünteti még ezenkívül a fővárost, Manilát, illetve Luzon és Mindanao szigeteket, valamint a Sulu- és a Celebesz-tengert.

13. Az első vizsgált héten a hetilapok is közöltek térképet: a HVG három Magyarország-térképet hoz, mely a kistérségek fejlettségét mutatja 1999-ben. Ez a statisztikai térkép a kék öt színárnyalatával osztályozza a kistérségeket (névrajz nélkül, feltételezve, hogy egy átlag HVG-olvasó, ha ilyen térképet lát, be tudja azonosítani a keresett kistérséget).

14. A Heti Válasz című lap két térképet közöl: az egyiket a Vajdaságról szóló elemző cikke mellett hoz: igazából csak díszíti a cikket, mert a szöveghez annyira nem kapcsolódik. Az MTI-től átvett térképen nincsenek városnevek, a folyók nevei sincsenek feltüntetve, csak vonaluk. A térkép összességében a Bánát, a Szerémség és Bácska egymáshoz való viszonyát mutatja az olvasónak.

15. A másik Heti Válasz-os térkép a rendszerváltás óta átszatolt és átcsatoltást kezdeményező községeket mutatja be egy Magyarország megyéit tartalmazó alaptérképen.

16. Június 4-én, pünkösdhétfőn nem jelentek meg lapok, 5-én, kedden pedig nem jelentek meg térképek a lapokban. Június hatodikán azonban a Népszabadság rekordot döntött: egy lapszámában négy (!) cikküket is térképekkel illusztrálták. A címlapon egy főterkép Magyarország autópályáit mutatta, 4 részlettérkép pedig az autópályák egy-egy szakaszát: Mosonmagyaróvár, Székesfehérvár, Hatvan és Dabas környékének útviszonyait, és a környékbeli falvakat is.

17. A lap második oldalán a Corriere della Serától átvett Izrael-térképpel próbál eligazítást nyújtani a Gázai övezet, Ciszjordánia és a Golán-fennsík egymáshoz való térbeli viszonyára kíváncsi újságolvasóknak.

18. Az újság a közel-keleti térkép után a harmadik oldalon újra hazai térképet hoz: a magyar és szlovák kormánybizottság tárgyalásait egy Bős és környéke (Szigetköz, Csallóköz) térképpel illusztrálták.

19. A Világtükörben a Végzetes veradás Kínában című írást illusztrálták térképpel, illetve térképszerű grafikonnal: a Le Monde-ből átvett világtérkép-grafikonba az AIDS-es betegek számát írták bele kontinensenként.

20. Érdekes és jó ötlet a Blikk június 6-i számában megjelent térkép: ez Budapest belvárosát ábrázolja (mindenféle copyright-megjelölés nélkül egy Budapest-térképről készült!). Négy útvonal van berajzolva rá a Ferenciek teréről a Budai várba. Azt a cikket illusztrálja, melyet a lap munkatársai magukat turistának álcázva útbaigazítást kértek helybeliektől, és a javasolt utakat találjuk rajta. Azon térképek közé tartozik, amelyek leginkább összhangban van a szöveggel, és természetesen funkciója is van, nem pusztán díszítőelem.

21. Június 7-én a Népszabadság egy nagyobb angliai riportjának helyszínét (Daventryt) mutatja be egy minitérképen.

22. A következő nap szintén a Népszabadság közöl két térképet: az egyik egy Magyarország térkép, amely a megyehatárokat és a megye nevét is tartalmazza, ezenkívül pedig kétféle települést: körrel jelöli a várossá nyilvánított településeket, háromszöggel pedig az elutasítottakat.

23. A hetedik oldalon egy Ciprusról szóló elemzéshez mellékeltek egy Ciprus-térképet, melyen mindössze a főváros Nicosia, az országot kettéválasztó zöld vonal és a brit támaszpontok szerepelnek.

24. Westel-ZöldZóna, Heves Megyei Hírlap

25. Június 9-én, szombaton a Blikk a külföldi munkavállalókról szóló cikkét egy Magyarország-térképpel tette igényesebbé, melyen bemutatta a külföldi munkavállalók területi megoszlását (tényleges térképfunkció) és az országban munkavállalási engedéllyel tartózkodók számát és állampolgárságát (grafikonfunkció).

26. Az utolsó vizsgált napon A magyarországi kínai kolónia zsákutcája című cikkét egy irreálisan nagyméretű (15x14 cm-es), ezzel párhuzamosan információszegény Kína-térképpel illusztrálta a Népszabadság. A térkép Csöcsiang és Fucsien tartományt, a magyarországi kínai kolónia kivándorlásának két fő gócpontját mutatta be.

27. A második héten a HVG két igen jó minőségű térképet közöl: az egyik a Szántód–Zamárdi-határvitát illusztrálja. Kisméretű, de precíz és pontos térkép.

28. A másikat az oroszországi árvizeket elemző írásuk mellé tették: ez is színes és jó minőségű. Ami leginkább értékes azonban benne: az ötlet. A sok-sok folyó miatt e híradókat figyelve még a földrajzban járatos ember sem tudta követni az események helyszíneit, de egy átlagértelmiségnek is a „valahol Oroszországban” jutott csak az eszébe.

Összefoglaló: A két, hirdetésben megjelenő térképet nem számítva tehát 26 térkép jelent meg két hét (11 nap) alatt a véletlenszerűen kiválasztott napi- és hetilapokban. A legtöbb, összesen 15 térkép a Népszabadságban látott napvilágot, elmondható tehát hogy ez a lap átlagosan naponta (!) közöl legalább egy térképet. Érdekesen alakult a második hely: egy konzervatív napilap (a Magyar Nemzet) és egy bulvárlap (a Blikk) holtversenyben három-három térképet hozott a vizsgált időszakban. Az ingyenes terjesztésű Metro és a megyei napilap, a Heves Megyei Hírlap egyáltalán nem közölt ilyen jellegű ábrázolást.

A közölt térképek kontinensenkénti megoszlása az ábrázolt terület szerint: Európa 66%, Ázsia 31%, Afrika 3%.

A közölt térképek megoszlása az ábrázolt terület nagysága szerint a következő: a térképek közel egynegyedét (23%) a várostérképek (2 Budapest,

Jeruzsálem, Manchester, Bangui, Szántód) teszik ki. A már nagyobb területet, tájegységet vagy régiót bemutató térképek 19%-ban voltak jelen a vizsgált időszakban (Bős környéke, Vajdaság, Oroszország-részlet, M7-es környéke, autópályák körzete). Az újságok által közzétett térképek fele országtérkép, két hét alatt 13 jelent meg a vizsgált lapokban (ezek közül 5 Magyarország, a többi: Indonézia, Afganisztán, Csehország, Fülöp-szigetek, Izrael, Nagy-Britannia, Ciprus, Kína). A 26-ból mindössze 1 volt Európa-térkép és egy világtérképet közöltek a lapok, ez ésszerű, hiszen az ilyen térképeket inkább nagyobb régiók különböző folyamatait, világjelenségeket elemző nagyobb cikkek mellé érdemes illeszteni, míg egy országtérkép bármely aktuális külpolitikai hírhez, tudósításhoz társítható.

A 26 térképből 20 fekete-fehér, és mindössze 6 színes kivitelezésű. A színes térképekből egy napilapban (Blikk) jelent meg, a többi pedig a hetilapokban. Azt kell azonban mondani, hogy a színes térképek nem használják ki a színek adta lehetőséget, a színeknek nincs funkciójuk, talán csak egy térképnél (HVG, Magyarország). Ez utóbbi egyébként legszebb példája annak, hogy a magyar sajtóban nemcsak általános térképeknek van helyük, hanem ún. tematikus térképeknek is. A tematikus (szak-) térképek egyrészt bizonyos tárgyak jellegzetes tulajdonságait, szerkezetét, funkcióit mutatják be, másrészt a legkülönbözőbb tudományágak adatai alapján a Föld felszínén közvetlenül nem észlelhető tárgyak, jelenségek elterjedését ábrázolják⁴². Az említett HVG-térkép a magyarországi kistérségek fejlettségét ábrázolja 1999-ben, ez tehát a tematikus térképek osztályozása szerint statikus (vagy más néven állapot-)térkép, mert egy adott időpontra vonatkozó állapotfelvétel eredménye.

Jelen dolgozatom a magyar sajtó térképeit volt hivatott röviden, egy pillanatfelvétel erejéig elemezni. Nem céлом az újságokban megjelentek minősítése, de el kell mondani: egyfelől örvendetes szám 26 térkép két hét alatt néhány napilapban. A gond a térképek minőségével van: pontatlanok, hevenyészettek, és például a fotóval ellentétben mostohagyerekként kezelik őket: ha a sajtófotókat ilyen minőségben jelentetnék meg a lapok, mint ahogy azt sokszor a térképekkel teszik, nem lenne fotós, aki nevét adná a képhez. Másrészt a lapok egyébként minden bizonnyal művészileg magasan képzett, ám gyengébb térképészeti, földrajzi műveltséggel rendelkező grafikusai végzik sokszor ezt a munkát. Sok a probléma azzal is, hogy az innen-onnan átvett térképek sokszor nem a cikkhez készültek (lásd pl. Csehország térkép), és akadnak hibák a földrajzi nevek egyeztetésében is. A szövegben magyar helyesírás szerint szereplő nevek a térképen angol, német helyesírással nemegyszer felismerhetetlenségig torzulnak, nem beszélve a keleti nyelvek

⁴² Unger J.: A tematikus térképészet. In: Bevezetés a térképészetbe, 1992 p. 116

átírásának problematikájáról. Összegezve: tehát egyrészt örülni kell, hogy a magyar lapok egyáltalán közölnek térképeket, másrészt a sajtótérképnek mint műfajnak van mit fejlődnie.

Hivatkozások

- Barna Béla 1999. *Kommunikáció a térképpel*. Témafelvető esszé (Kézirat)
- Csáti Ernő – Suara Róbert 1998. A Terra térképszolgálat. In: *Földrajzi Közlemények* CXXII. (XLVI.) kötet, 3-4. szám.
- D. Gy. 1999. Radó: egy nagy magyar térképész. *Népszabadság* (Magyar Tükör), november 5.
- Karinthy Ferenc 1981. A térkép dicsérete. In: *Túl az Óperencián*. Bp. 247–248.
- Kaszai Pál és Gercsák Gábor 2000. *Sajtótérképek Magyarországon* (Nemzeti Jelentés, html változat: Zentai László) A jelentés interneten való elérhetősége (2000. 04. 05-i állapot): <http://lazarus.elte.hu/hun/hunkarta/sajto/jelentes.htm>.
- Klinghammer István – Török Zsolt 1995. A tematikus kartográfia fejlődése. In: *Kartográfia-történet*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Eötvös Kiadó, Bp.
- Kókay György é. n. A magyar sajtó története a kezdetektől 1849-ig. In: *A magyar sajtó története*.
- Papp-Váry Árpád 1998. Radó Sándor. *Földrajzi Közlemények* 3-4. szám.
- Unger János 1999: *Bevezetés a térképészetbe*. JATE Press.